

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Artykuł:

Przybylski Z: Górnictwo i przemysł: stan przemysłu w województwach zachodnich

Zawarty:

Przemysł i Handel 1928 zeszyt 26, strony 1070-1072

Artykuł zdigitalizowany i udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt.
„Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39«
H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

materiałów, dotyczących racjonalnej organizacji biurowości, przyczem w 1927 r. została utworzona przy Instytucie Sekcja Organizacji Pracy Biurowej, która w końcu 1927 r. zorganizowała wystawę urządzeń i systemów biurowych. Instytut prowadził też prace, związane z ustaleniem normalnych metod obliczania kosztów własnych dla poszczególnych gałęzi przemysłu.

Na terenie międzynarodowym Instytut prowadził bardzo ożywioną działalność. Już w 1925 r. Instytut wysłał liczną delegację na II Kongres Międzynarodowej Naukowej Organizacji w Brukseli, gdzie też wszedł w kontakt z najwybitniejszymi przedstawicielami świata naukowego, technicznego i przemysłowego za granicą, zajmującymi się naukową organizacją. Szczególnie bliskie stosunki nawiązał Instytut z pokrewnymi organizacjami Ameryki i najwybitniejszymi amerykańskimi działaczami na polu naukowej organizacji. Dzięki temu Instytut otrzymał od autorów najważniejszych prac bezinteresowne pozwolenie na wydanie tłumaczeń polskich, oraz uzyskał ułatwienia dla 2 inżynierów, którzy wyjechali do Stanów Zjednoczonych celem przeprowadzenia studiów praktycznych z dziedziny organizacji. W 1926 r. Instytut brał czynny udział w tworzeniu Międzynarodowego Komitetu Naukowej Organizacji, którego jednym z wiceprezesów został Dyrektor

Instytutu, Prof. Adamiecki. Przyjazne stosunki z Ameryką znalazły w 1927 r. swój wyraz w przyjazdach do Polski delegatów Amerykańskiego Komitetu Naukowej Organizacji, oraz wybitnych członków Taylor Society (w lutym i październiku 1927 r.). We wrześniu 1927 r. Instytut wziął udział — przez delegację, liczącą 60 osób — w III Międzynarodowym Kongresie Naukowej Organizacji w Rzymie. Z wygłoszonych na Kongresie 160 referatów było 11 polskich.

Wobec utworzenia Komitetu Międzynarodowego Naukowej Organizacji i konieczności ujednolinitości akcji wszystkich instytucji, które zajmują się lub interesują naukową organizacją w kraju, wyłoniła się potrzeba utworzenia Polskiego Komitetu Naukowej Organizacji, który też został zorganizowany (ostatecznie w styczniu 1927 r.), w składzie przedstawicieli nast. instytucji: Komitetu Wykonawczego Zrzeszeń Naukowej Organizacji, Instytutu Naukowej Organizacji, Towarzystwa Organizacji Naukowej, Towarzystwa Psychotechnicznego, Związku Polskich Organizacji Rolniczych, Komitetu Normalizacyjnego, Ligi Pracy, Muzeum Przemysłu i Rolnictwa, Stowarzyszenia Polskich Inżynierów Górniczych i Hutniczych, Polskiego Instytutu Administracyjnego oraz Stowarzyszenia Polskich Inżynierów Mechaników.

GÓRNICTWO I PRZEMYSŁ

STAN PRZEMYSŁU W WOJEWÓDZTWACH ZACHODNICH¹⁾. — Dane, dotyczące stanu zatrudnienia i uruchomienia zakładów przemysłowych województw zachodnich w 1927 r., w porównaniu z danymi z 1926 r., przedstawiają się następująco:

Przemysły:		Ilość zakład.		Stan zatrudnienia:	
		1927	1926	1927	1926
Mineralny	woj. pozn.	211	185	10.622	7.416
	" pomor.	112	91	2.359	1.873
Metalowo - maszynowy i elektryczny	" pozn.	337	333	12.147	9.758
	" pomor.	245	232	4.840	4.040
Chemiczny	" pozn.	69	60	2.793	2.290
	" pomor.	28	27	2.025	988
Włókienniczy	" pozn.	20	25	604	618
	" pomor.	10	10	104	62
Papierniczy	" pozn.	29	28	1.284	1.135
	" pomor.	12	11	435	331
Garbarski	" pozn.	36	35	652	502
	" pomor.	18	13	87	59
Drzewny	" pozn.	569	595	10.179	9.749
	" pomor.	444	423	6.971	6.866
Spożywczy	" pozn.	2.707	2.795	26.907	26.399
	" pomor.	1.327	1.348	8.344	8.031
Konfekcyjny i galanter.	" pozn.	73	75	2.672	2.341
	" pomor.	9	7	321	227

Poligraficzny	{	"	pozn.	76	78	1.834	1.715			
		"	pomor.	59	56	752	801			
Użyteczności publicznej .	{	"	pozn.	101	104	1.841	1.697			
		"	pomor.	58	58	1.015	926			
Razem:				{	woj.	pozn.	4.227	4.318	72.130	64.206
					"	pomor.	2.322	2.276	27.253	24.204
Ogółem:							6.549	6.594	99.383	88.410

Jeżeli pod pojęciem przemysł rozumieć przemysł fabryczny, to powyższe liczby, wzięte absolutnie, nie dają właściwego obrazu, gdyż obejmują one i najdrobniejsze zakłady, jak warsztaty ślusarskie i instalatorskie, wiatraki, piekarnie, kiszarnie kapusty i t. p. Natomiast stają się one wymownymi w porównaniu z danymi za rok ubiegły, świadcząc o wzroście zatrudnienia o circa 12½%. Liczba ta — po odrzuceniu drobnych zakładów, w których ilość rąk zwykle mniej się zmienia — prawdopodobnie znacznieby wzrosła. Tablica powyższa wskazuje również na pewne zmniejszenie się ilości zakładów, co przy wzroście zatrudnienia świadczy o tendencjach do koncentracji. Stan zatrudnienia na Pomorzu stanowi około 1/3 odpowiedniej liczby w Poznańskim, w odniesieniu jednak do ilości mieszkańców uprzemysłowienie przedstawia się dla Pomorza w nieco korzystniejszym świetle, przypada tu bowiem + 1 pracownik przemysłowy na 51 mieszkańców, wobec 1 na 28 w Poznańskim. Sprawozdania nie obejmują przemysłu budowlanego, wspominając tylko, że o ile w Poznańskim nie wykazuje on znaczniejszej poprawy, o tyle na Pomorzu sytuacja pod tym względem przedstawia się korzystniej. Postępy w aktywizacji naszego wybrzeża i rozwój naszej polityki morskiej przyczyniły się do b. znacznego ożywienia ruchu budowlanego. Ogółem przy wznoszeniu budowli pracowało na Pomorzu o 70% ludzi więcej niż w 1926 r., a stan zatrudnienia, po kompletnym zastoju, wzrósł do 60% stanu przedwojennego.

¹⁾ Doroczne sprawozdania naczelników wydziałów przemysłowych województw, składane Ministerstwu Przemysłu i Handlu, zawierają, prócz zwykłych danych urzędowych, również ciekawe liczby i informacje, charakteryzujące rozwój życia przemysłowego podległych ich nadzorowi, terytorjów. Z temi to liczbami i informacjami pismo nasze zamierza zapoznać czytelników.

Ujmując razem sprawozdania, dotyczące Pomorza i Poznańskiego (Dr. F. Hempowicza w Poznaniu i Inż. S. Celichowskiego w Toruniu), czynimy to ze względu na podobieństwo charakteru gospodarczego obu województw, jak również ze względu na nieco inny zakres samych sprawozdań: obejmują one, stosownie do praktyki i pojęć urzędowych niemieckich, nawet najdrobniejsze zakłady przemysłowe, zatrudniające 2—3 ludzi, dają więc statystykę zatrudnienia stosunkowo szerszą, niż np. sprawozdania województw b. zaboru rosyjskiego.

Przechodzimy teraz do omówienia poszczególnych grup przemysłowych. Jedyna na Pomorzu fabryka cementu w Orlu p. Wejherowem podwoiła swoją produkcję. Cegielnie oraz fabryki dachówek i sączków wykazują w Poznańskim wzrost zatrudnienia o 60% w stosunku do 1926 r. i przekroczyły nawet stan przedwojenny, na Pomorzu wzrost zatrudnienia wynosi tylko około 20%. Zwiększony ruch budowlany w kraju stworzył na cegłę ogromny popyt, do którego cegielnie narazie nie dość były przygotowane; popyt przekroczył podaż, co wywołało nadmierny wzrost cen (z zł 40 do zł 86) i spekulację. Przemysł ogólnie użala się na zbyt wysokie taryfy kolejowe i brak długoterminowego taniego kredytu inwestycyjnego. Budowa sztucznych suszarni mogłaby się rzekomo przyczynić do powiększenia produkcji o 35—50%. Wysokość taryf kolejowych utrudnia dostawę do województw centralnych i wschodnich, które, nie posiadając dostatecznie rozwiniętego przemysłu ceglarskiego, są b. dobrym rynkiem dla cegielni zachodnich. Sączki idą do innych dzielnic w 80% całej produkcji. Poznańskie posiadało w 1927 r. 55 czynnych cegielni, zatrudniających 6.586 robotników, wobec 135 zakładów i 4.163 rob. w 1926 r., Pomorze — 92 cegielnie z 2.103 robotnikami, wobec 79 cegielni i 1.761 rob. w 1926 r.

Wapienniki wielkopolskie w ilości 3 z 1.067 robotnikami przy dobrej konjunkturze pracowały na dwie zmiany, mając zapewniony zbyt w kraju i w Gdańsku.

Huty szklane — 7 zakł. z 1.111 robotnikami, wobec 6 z 907 rob. w 1926 r. — miały b. różną konjunkturę: huty, ciężące do Gdańska, miały dobry zbyt, te zaś, które były związane z Monopolem Turreckim, poniosły wielkie straty.

Fabryki wyrobów terrakotowych, fajansów i porcelany — 13 zakł. z 1.364 rob., wobec 10 z 819 — wykazują poważny rozrost. Fajanse f. Mańczak w Chodzieży znajdują dobry zbyt w Holandji (30% produkcji).

W przemyśle metalowo-maszynowym na pierwsze miejsce wysuwają się fabryki maszyn rolniczych: jest ich w tej dzielnicy wraz z mniejszymi warsztatami, trudniącymi się głównie naprawą — 142, zatrudniających 4.347 ludzi, wobec 3.583 w r. ub., w tej liczbie ok. 40 właściwych fabryk maszyn rolniczych z 3.000 rob. W tej też dzielnicy znajdują się największe w Polsce, uzupełniające się nawzajem fabryki: „H. Cegielski” w Poznaniu i „Unja” w Grudziądzu i Chełmie. Wszystkie fabryki pracowały przy bardzo dobrej konjunkturze, nie mogąc, pomimo zdwojonej produkcji, pokryć całego zapotrzebowania kraju. Eksport, wymagający zabiegów i ofiar, nie opłacał się i był niewielki, pomimo wprowadzenia wyrobów na rynkach Turcji, Rumunii, Finlandji i Łotwy.

Fabryka „H. Cegielski”, budująca poza tem parowozy, wagony, walce drogowe, kotły parowe, wielkie kondensatory do turbin parowych etc., rozwija się doskonale i powiększyła swoje obroty z zł 13·5 miljn. w 1926 r. do zł 30 miljn. w 1927 r.

Osobna wzmianka należy się największej w Polsce odlewni wyrobów masowego użytku „Herzfeld i Victorius” w Grudziądzu, która powiększyła swój stan zatrudnienia z 977 do 1.238 robotników, jest dobrze wprowadzona na rynku krajowym i gdańskim, a poważną część swoich wyrobów eksportuje za granicę. W roku sprawozdawczym uruchomiona została po po-

żarze fabryka „Kabel Polski” w Bydgoszczy. Cały przemysł metalowo-maszynowy pracował dobrze, wykazując 23% wzrostu stanu zatrudnienia. Przyczyną tego polepszenia była tu, jak i gdzieindziej, poprawa konjunktury w rolnictwie, stabilizacja waluty, obniżenie stopy dyskontowej i ułatwienia kredytowe wogóle. Specjalnie dobroczynny wpływ miała dla przemysłu metalowego wojna celna z Niemcami, to też przemysł ten z największym niepokojem oczekuje przyszłego traktatu.

W przemyśle chemicznym na pierwsze miejsce wysuwa się fabryka „Polski Przemysł Gumowy” w Grudziądzu. Popyt na kalosze, śniegowce, obuwie sportowe był tak wielki, że fabryka, pomimo powiększenia liczby robotników z 700 do 1.700, pracy na 2 zmiany i stałej rozbudowy, nie mogła pokryć zapotrzebowania. Produkcja dzienna wynosiła przeciętnie ok. 15.000 par obuwia. Bilans wykazał obrót ok. zł 14 miljn., z czego ok. zł 4 miljn. ze sprzedaży na rynku zagranicznym. Przewidywany jest wzrost liczby robotników do 4.000.

Drugie miejsce zajmują „Zakłady Solvay’a” — sodaownia w Mławach. Zatrudnienie wzrosło tu o 8·5%, produkcja zaś z 41.800 t. do 51.800 t. sody amonjalkalnej. Około 18% produkcji idzie na eksport.

Naogół przemysł chemiczny tej dzielnicy wykazuje pewne polepszenie, uskarża się jednak na konkurencję Niemiec i drożyznę oraz brak kredytów akcyzowych na spirytus. Zwraca uwagę skarga fabryki esencji na gminy, nie dbające o drzewostan wiśni, któremi obsadzone są drogi: na miejsce uschłych wiśni zasadza się wierzby i pozbawia w ten sposób kraj tak ważnego w przemyśle owocu, jak wiśnia.

Przemysł włókienniczy w Poznańskim i na Pomorzu jest bardzo niewielki i wykazuje w roku sprawozdawczym nawet pewien upadek. Na uwagę zasługuje wysuwane tu zagadnienie braku słomy lnianej dla krajowych roszarń i międlarń wobec wywozu jej za granicę.

Przemysł papierniczy, reprezentowany przez dwie fabryki papieru, jedną fabrykę tektury drzewnej, kilkanaście fabryk papy dachowej oraz dość rozwiniętą wytwórczość wyrobów papierowych, wykazuje dobre uruchomienie i znaczną poprawę sytuacji. Uskarża się jedynie na wywóz papierówki.

Przemysł garbarski, reprezentowany w Poznańskim przez 2 większe i 3 średnie fabryki, zatrudniające razem ok. 500 ludzi, składa się poza tem z szeregu drobnych zakładów. Rok 1927 wykazuje pewną poprawę w tym przemyśle, jednakże stan obecny daleki jeszcze jest od normalnego. Wskutek złej organizacji handlu surowcami skórą w kraju, większe fabryki zmuszone są nabywać surowe skóry za granicą i konkurować z przywozem skór gotowych.

Przemysł drzewny, zajmujący b. ważne stanowisko w życiu gospodarczym Wielkopolski i Pomorza i zatrudniający wielką ilość rąk, w dziale tartaków wykazuje poważne pogorszenie: na 512 tartaków, mogących zatrudnić ok. 15.000 ludzi, czynnych było 431 z 9.477 rob., wobec 432 zakładów z 10.330 rob. w 1926 r. Przyczyny są ogólnie znane: wojna celna z Niemcami pozbawiła materiał tarty największego rynku zbytu, nie przeszkadzając wywozowi drewna nietartego, a zawarte prowizorium sprawy nie poprawiło. Poza tem drożyzna drewna, obciążenie przez taryfy przewozowe i trudności wywozu tartego drewna do Anglii stworzyły bardzo nie sprzyjające warunki

dla tartaków. W dziale wyrobów z drewna sprawa przedstawia się lepiej, tu zatrudnienie wzrosło z 6.285 do 7.632. W dziale tym pierwsze miejsce zajmuje wyrób sprzętów domowych prostych, przy którym zatrudnionych jest 4.700 ludzi, i tu jednak przemysł uskarża się bardzo na ciągły wzrost cen drewna, na trudności zaopatrywania się w surowiec dzięki systemowi sprzedaży submisyjnej, stosowanemu w lasach państwowych, oraz na obciążenie frachtowe przy dostawie sprzętów do najpojemniejszych rynków: województw wschodnich i Górnego Śląska.

W przemyśle spożywczym wykazują sprawozdania najwyższy, bo wynoszący razem 35.250 rob., stan zatrudnienia (wobec 34.440 w r. ub.). Poprawa w 1927 r. w stosunku do 1926 r. była minimalna, a ilość czynnych zakładów zmalała. Przemysł ten jest tak różnorodny, że ze względu na brak miejsca zmuszeni będziemy omówić go krótko, ilustrując poniższą tablicą najważniejsze jego działy.

Przemysły:		Ilość zakład.		Stan za-	
		1927	1926	czynnych:	trudnienia:
		1927	1926	1927	1926
Wiatraki	woj. pozn.	970	1.046	1.083	1.064
	" pomor.	190	214	201	226
Młyny wodne	" pozn.	179	191	410	532
	" pomor.	219	219	371	351
Młyny parowe i inne	" pozn.	286	287	1.895	1.845
	" pomor.	172	171	1.067	951
Przerób ziemn., krochmal- nie, syropiarnie etc.	" pozn.	45	54	1.476	1.302
	" pomor.	9	13	239	239
Gorzelnie i rektyfikacje	" pozn.	382	390	1.484	1.491
	" pomor.	167	181	795	699
Browary i słodownie	" pozn.	27	29	564	516
	" pomor.	14	13	284	245
Cukrownie i rafinerje	" pozn.	17	18	13.757	12.139
	" pomor.	5	5	2.274	2.117
Fabryki czekolady, cu- kierków i pierników	" pozn.	30	29	1.257	1.034
	" pomor.	24	28	552	556

Młynarstwo, reprezentowane przez 2.116 różnych młynów z 4.027 rob., pracowało z obciążeniem, dochodzącem zaledwo do 40% normy, i odczuwało brak zboża do przemiału nawet w sezonie jesiennym. Młyny większe, prowadzące handel mąką na własny rachunek, uskarżają się bardzo na obciążenie podatkiem obrotowym, którego nie mają młyny małe, przemielające cudze zboże. Podaż zboża z pobliskich okolic jest zbyt mała, a przywóz z okolic odległych i konieczność odstawy mąki na dalekie dystanse stwarzają trudności w kalkulacji. Rozporządzenie o przemiale nie wyżej 65% wypadło również na niekorzyść młynów większych, urządzonych przeważnie na przemiał wyższych gatunków.

Przemysł ziemniaczany, jak w latach poprzednich, pracował słabo, wskutek braku i drożyzny ziemniaków, przy jednocześnie b. złej konjunkturze dla przetworów ziemniaczanych na rynkach europejskich.

Gorzelnictwo stale zmniejsza swą produkcję wskutek małych kontyngentów, wyznaczanych przez Monopol Spirytusowy, i niekalkulowania się eksportu przy niskich cenach światowych. Browarnictwo wskutek małego zapotrzebowania piwa również nie powiększa produkcji. Cukrownictwo, pomimo zwiększenia się obszaru plantacji, a nawet zwiększonego przerobu buraków, wykazuje zmniejszenie wyrobu, co należy przypisać szkodnikom (chwościk). Wskutek niskich cen na rynkach światowych eksport odbywał się ze stratą. Przemysł cukierniczy ci r-

piął wskutek małej konsumpcji i uskarżał się na wysokość podatku konsumpcyjnego od cukru dla celów przemysłowych.

Inż. Z. Przybylski

GÓRNICTWÓ WĘGLOWE

PRZEMYSŁ WĘGLOWY W MARCU 1928 R.¹⁾—W wydobyć węgla kamiennego i brunatnego w Polsce w marcu r. b. w porównaniu z wydobyciem w tym samym miesiącu r. ub. oraz w 1913 r. ilustruje tablica I.

Wzrost (+), względnie zmniejszenie (—) wydobycia węgla kamiennego w miesiącu sprawozdawczym w [stosunku do wydobycia w poprzednim miesiącu oraz do wydobycia w odpowiednim miesiącu r. ub. przedstawia się następująco:

Rejony:	W stosunku:			
	do lutego 1928 r.	%	do marca 1927 r.	%
	ton		ton	
Śląski	+ 207.716	8'56	+ 464.941	21'44
Dąbrowski	+ 18.087	2'86	+ 13.375	2'10
Krakowski	+ 12.095	5'70	+ 28.581	14'60
Ogół. w państwie:	+ 237.898	7'27	+ 506.897	16'88

Wzrost wydobycia w marcu nastąpił wskutek wzrostu ogólnego zbytu, spowodowanego zwiększeniem się eksportu w stopniu, przewyższającym zmniejszenie się zbytu krajowego.

Zapasy węgla na zwalach kopalnianych powiększyły się. Dotyczące tych pozycji dane podaje tablica II—o obrocie węgla w kopalniach węgla kamiennego w marcu 1928 r.

Zbyt krajowy oraz eksport w marcu 1928 r. w porównaniu z odpowiednimi danymi za poprzedni miesiąc wykazują następujące różnice:

Rejony:	Zbyt krajowy		Eksport	
	ton	%	ton	%
Śląski	— 48.111	3'23	+ 80.852	10'13
Dąbrowski	+ 12.948	3'26	— 11.503	7'35
Krakowski	+ 10.214	5'75	— 622	64'40
Ogół. w państwie:	— 24.949	1'21	+ 68.687	7'19

Zbyt węgla z kopalń według poszczególnych odbiorców ilustruje tablica III.

Z danych tablicy III wynika, że spadek zbytu krajowego w marcu r. b. nastąpił głównie wskutek zmniejszenia się zbytu węgla dla kolei żelaznych do 353.523 ton, t. j. o 19'14%, i pomimo wzrostu zbytu dla przemysłu do 1.122.043 t., t. j. o 4'94%. W porównaniu z marcem 1927 r. zbyt krajowy w marcu r. b. zwiększył się o 27'07%, na co wpłynął wzrost konsumpcji węgla przez przemysł o 32'68%.

Eksport węgla kamiennego w marcu 1928 r. według poszczególnych krajów przedstawia tablica IV.

Jak widać z danych tej tablicy, zwiększenie się eksportu nastąpiło głównie na rynki skandynawskie i bałtyckie, na które wywieziono 432.996 t., czyli o 59.477 t., t. j. o 15'92% więcej aniżeli w lutym r. b., przyczem najwięcej wzrósł eksport do Szwecji (o 45.165 t.), następnie do Finlandji (o 16.405 t.), Norwegji (o 11.707 t.) i Kłajpedy, zmniejszył się natomiast na Łotwę (o 10.131 t.) i do Danji (o 8.374 t.). Eksport do państw sukcesyjnych stanowił w marcu r. b. 381.923 t., t. j. zmniejszył się o 44.380 t., czyli o 10'41%, na co złożyło się zmniejszenie eksportu do Austrii o 25.402 t., czyli o 9'69%, do Czechosłowacji o 14.505 t., czyli o 13'69%, i na Węgry o 4.473 t., czyli o 7'69%; do pozostałych krajów łącznie z węglem okrętowym wywieziono w marcu 209.370 t., czyli o 34'40% więcej niż w lutym, przyczem wzrósł eksport do Włoch o 17.062 t., czyli o 47'77%, do Jugosławji o 13.801 t., czyli o 181'93%, do Rumunji o 7.675 t.,

¹⁾ Dane tymczasowe za marzec — p. zesz. 19/1928, str. 774; dane ostateczne za luty — p. zesz. 25/1928, str. 1022.